

## A HONFOGLALÁS IDŐPONTJA

Régóta vizsgált kérdés, hogy az etelközi szállásterületüket a besenyő támadás hatására elhagyó magyar törzsek mikor hatoltak be a Kárpát-medencébe. Írásunk célja, hogy a honfoglalás időpontjával kapcsolatban a források alapján állást foglaljunk, vajon az elfogadott 895-ös<sup>1</sup> vagy a szintén elterjedt 896-os évet<sup>2</sup> tekinthetjük-e a magyarok honszerzése időpontjának, vagy más dátumokat is gyanúba foghatunk.<sup>3</sup>

Elenyészően csekély forrásban szerepel a magyarok Kárpát-medencei letelepedésének időpontja, ráadásul a legtöbb esetben nyilvánvaló a kronológiai pontatlanság. Ennek vélhetően egyik oka az lehet, hogy a kortársak inkább a magyar kalandozásokat észlelték, ami mintegy „elfedte” a Kárpát-medencei magyar megtelepedés csak később egyértelművé váló tényét. A kronológiai bizonytalanság másik tényezője abból fakadhat, hogy maga a Kárpát-medence különböző érdekszférákra oszlott. Az *Annales Fuldenses* a keleti frank fennhatóság alatt álló Pannóniára (Dunántúl) koncentrált, s csak ennek magyarok általi pusztítása (894, 900), illetőleg megszállása (900) érdekelte, a Dunától keletre levő területek lényegében kívül maradtak látókörén.<sup>4</sup> Ezzel szemben VII. Konstantinos bizánci császárt 10. század közepén összeállított munkája, a *De Administrando Imperio* (a továb-

<sup>1</sup> L. pl. PAULER GY.: A magyar nemzet története Szent Istvánig. Bp. 1900. (a továbbiakban: PAULER 1900) 32, 149—153. o. 61. jz.; MACARTNEY, C. A.: *The Magyars in the Ninth Century*. Cambridge, 1930. (a továbbiakban: MACARTNEY 1930) 187.; HÓMAN B.—SZEKIŐ GY.: *Magyar történet*. (a továbbiakban: MT) Bp. 1935<sup>6</sup>. I. 118.; GYÖRFFY GY.: *Honfoglalás, megtelepedés, kalandozások*. In: *Magyar őstörténeti tanulmányok*. Szerk. BARTHA A.—CZEGLÉDY K.—RÓNA-TAS A. Bp. 1977. (a továbbiakban: GYÖRFFY 1977) 129, 135.; KRISTÓ GY.: *Leveldi törzsszövetségétől Szent István államáig*. Bp. 1980. (a továbbiakban: KRISTÓ 1980) 199, 204, 215.; FODOR I.: *Verecke híres útján*. Bp. 1975. (a továbbiakban: FODOR 1975) 233—235.; MAKK F.: *Magyar külpolitika (896—1196)*. Szeged, 1993. 7—9.

<sup>2</sup> L. pl. DEÉR J.: *A honfoglaló magyarság*. In: LIGETI L. (szerk.): *A magyarság őstörténete*. Bp. 1943. 123.; MORAVCSIK GY.: *Byzantium and the Magyars*. Bp. 1970. 50, 52.; BARTHA A.: *A magyar honalapítás*. Bp. 1987. 90.; NÉMETH GY.: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Bp. 1992<sup>2</sup>. 235, 239.

<sup>3</sup> 884-re tette BOTKA T.: *A magyar ezeréves jubileum kérdéséhez*. *Századok* 15 (1881) 465—492.; 889-re I. SZABÓ K., In: *Millenárium az Akadémiában*. *Századok* 17 (1883) (a továbbiakban: *Millenárium*) 209—212.; 894-re I. DÉNES J.: *A honfoglalás időpontjáról*. *Életünk* 26 (1988) (a továbbiakban: DÉNES 1988) 93—96.; 898-ra SALAMON F., *Millenárium* 205—211.; 900-ra VÁCZY P.: *A magyar honfoglalásról*. In: *UÓ: A magyar történelem korai századaiból*. Bp. 1994. (a továbbiakban: VÁCZY 1994) 17—20.

<sup>4</sup> L. *Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum*. *Annales Fuldenses*. Rec. F. KURZE. Hannoverae, 1891. (a továbbiakban: SRG AF) 125, 134—135.; magyar fordítására I. A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Sajtó alá rendezte GYÖRFFY GY. Bp. 1986<sup>3</sup>. (a továbbiakban: MEH) 211, 213—214.

biakban: DAI) tanúbizonysága szerint inkább foglalkoztatta a Dunától keletre levő terület (Turkia), amely szerinte a morvák elűzésével magyar kézre került.<sup>5</sup>

A honfoglalást a legkorábbi időpontra, 677-re a XIV. századi krónikakompozíció tette.<sup>6</sup> Hasonlóképpen pontatlan, de már a honfoglalás valódi időpontjához közelebbi, 872-es évszám szerepelt IV. (Kun) László papja, Kézai Simon krónikájában.<sup>7</sup> Az időben következő, 884-es évszámot Anonymusnál találjuk, aki szerint ekkor indult ki Szkítiából vagy Dentümgoyerből a fejedelemmé választott Álmos népével együtt. A 884-es évszámnál az év szerint jelzett krónikákra hivatkozott, e dátum Regino 889-es évszámának rontott változata lehet.<sup>8</sup> Anonymus máshol azt említette, hogy Árpád a 903. évben kezdte meg az új haza meghódítását.<sup>9</sup> A névtelen jegyző egyik évszámát sem vehetjük számításba a honfoglalás valószínű időpontjának megállapításánál. A Pozsonyi Krónika 888-as, s a Zágrábi Krónika rekonstruálható 889-es évszáma feltehetően Regino adatára mehet vissza.<sup>10</sup> Egészében véve a magyar krónikás hagyomány kései voltából következően nem őrizhette meg a honfoglalás dátumát, évszámait a történeti kutatás már a múlt század végén is pontatlannak, hibásnak minősítette.<sup>11</sup>

Az időpontot tartalmazó külföldi kútfők közül elsőként a kortárs Regino krónikáját kell említenünk. Ő a 889-es évnél szólt arról, hogy a magyarokat kiűzték szkítiai hazájukból a velük szomszédos besenyők és a magyarok hazát keresve beköborolták a pannónok és avarok pusztaságait.<sup>12</sup> Bár a múlt században még volt kutató, aki ehhez az évszámhoz kötötte a magyarok honfoglalását,<sup>13</sup> többen is rámutattak arra, hogy a krónikáját 906-ban befejező prümi apát ehhez a 889-es évhez sorolta be utólag majdnem az összes, magyarokra vonatkozó híradását.<sup>14</sup> A 13. századi Albericus Trium Fontium a 893-as évnél említette meg a magyar nép kivonulását Alino (Álmos?) nevű első vezérükkel, besenyők általi elűzésüket és Pannóniában való megtelepedésük kezdetét.<sup>15</sup> E kései krónikás évszámát illetően indokolt lehet az óvatosság. A 12. század elejére tehető, korai feljegyzéseit illetően nem mindig pontos orosz őskrónika a magyarok Kijev melletti

---

<sup>5</sup> L. BÍBORBANSZÜLETETT KONSTANTIN: A birodalom kormányzása. A görög szöveget magyarra fordította MORAVCSIK GY. Bp. 1950. (a továbbiakban: DAI) 64—65, 174—175, 176—177, 182—183.; I. még MORAVCSIK GY.: Az Árpád-kori magyar történelem bizánci forrásai. Bp. 1984. (a továbbiakban: ÁMTBF) 37, 45, 47, 50.

<sup>6</sup> *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I—II. Edendo operi praefuit E. SZENTPÉTERY.* Bp. 1937—1938. (a továbbiakban: SRH) I. 284.

<sup>7</sup> SRH I. 164.; MEH 188.

<sup>8</sup> SRH I. 41.; MEH 140.

<sup>9</sup> SRH I. 53.; MEH 147.

<sup>10</sup> SRH I. 206.; SRH II. 32.

<sup>11</sup> Vö. pl. Millenárium 187—188.; vö. PAULER uo. 195—196.; I. még legújabbán GYÖRFFY 1977. 124.

<sup>12</sup> SRG. Reginonis Abbatiss Prumiensis Chronicon. Rec. F. KURZE. Hannoverae, 1890. (a továbbiakban: SRG Regino) 131—133.; MEH 204—209.

<sup>13</sup> L. pl. SZABÓ K., Millenárium. 209—212.

<sup>14</sup> PAULER, Millenárium. 195—196.; SALAMON, uo. 200—201.; vö. még uo. 188.; GYÖRFFY GY.: A besenyők európai honfoglalásának kérdéséhez. Történelmi Szemle 14 (1971) (a továbbiakban: GYÖRFFY 1971) 282—283.

<sup>15</sup> GOMBOS, F. A.: *Catalogus fontium historiae Hungariae. I—III.* Bp. 1937—1938. (a továbbiakban: Catalogus). I. 23.

vonulását, a szlávok földjén való letelepedését és a frankok elűzését a bizánci éra szerinti 6406-os, azaz a Kr. u. 898-as évre tette.<sup>16</sup>

Azon források közül, amelyekben közvetett kronológiai adat szerepel a honfoglalással kapcsolatban, elsőként említhetjük a DAI 37. fejezetét. Ebben azt olvashatjuk, hogy a besenyőket 50 vagy 55 éve érte az úzok és a kazárok támadása, amelynek következtében elhagyták korábbi szállásaikat és a magyarokét foglalták el.<sup>17</sup> A magyar honfoglalást kiváltó esemény időpontjára a szakirodalom úgy következtetett, hogy a DAI 948—952-re tehető keletkezési idejéből vonta le az általában helyesebbnek tekintett 55 évet, így 893—897 közötti időponthoz jutott.<sup>18</sup> Magunk mindkét évszámot tekintetbe vettük, és mind Konstantinos uralkodásának kezdetét, mind pedig a DAI keletkezési éveit figyelembe véve a 889—902 közti intervallumot jelöltük meg az Etelközt ért besenyő támadás idejéül.<sup>19</sup> Jelenleg úgy látjuk e kérdést, hogy bármelyik évszám kizárása önkényes, viszont valószínűleg csak a DAI keletkezési idejét kell számításba venni. Így 948—952-től visszaszámítva 55 és 50 évet, 893—902 közötti időpontot kapunk. Természetesen e tíz éves intervallumon belül csak egy évre gondolhatott Konstantinos. Nem tudjuk azonban azt, hogy mely évhez („jelen”) viszonyíthatunk és mely évszámot kell figyelembe vennünk. A másik idevonható adat a Fuldai Évkönyvekben szerepel a 900-ik évnél. Eszerint a magyarok előző évi itáliai és azévi bajor kalandozásuk után „visszatértek oda, ahonnan jöttek, sajátjukba, Pannóniába.”<sup>20</sup> A szakirodalom mérvadó megállapítása szerint 900-ra tehető a Dunántúl birtokba vételével a honfoglalás befejezése, lezárása.<sup>21</sup> A DAI 37. fejezete és a Fuldai Évkönyvek kombinációja segítségével 893—900 közti intervallumra szűkíthető le a honfoglalás valószínű időpontja.

Hasonlóan fontosak azon forráshelyek, amelyekben a magyarok Kárpát-medencei hódításához kapcsolódó vagy legalábbis annak vélt, többé-kevésbé datálható események szerepelnek. Lényegében az idevonható kútfők alapján határozták meg a magyar honalapítás hagyományos időpontját. Első helyen kell említenünk a DAI 40. fejezetét, amelyben Konstantinos leírta a VI. (Bölcs) Leó bizánci császár (886—912) és Simeon bolgár uralkodó (893—927) közti háborút, amelybe bizánci felkérésre a magyarok is bekapcsolódtak, Bulgáriát dúlták és győzelmeket arattak. A magyarok visszatértek földjükre (Etelközbe) és a bolgár uralkodó békét kötött a bizánci császárral. Ezután Simeon „a besenyőkhöz küldött, és megegyezett velük, hogy leverik és megsemmisítik a türköket (magyarokat—*T.S.L.*). És amikor a türkök hadjáratra mentek, a besenyők Simeonnal a türkök ellen jöttek, családjaikat teljesen megsemmisítették és a földjük őrzésére hátrahagyott türköket

<sup>16</sup> MEH 126.

<sup>17</sup> DAI 166—167.; ÁMTBF 40—41.

<sup>18</sup> Összefoglalóan a kérdésre I. SALAMON, Millenárium 203—205.; CONSTANTINUS PORPHYROGENITUS: De administrando imperio. vol. II. Commentary. Ed. by R. J. H. JENKINS. University of London, 1962 (a továbbiakban: Commentary) 144.; TÓTH S. L.: Az etelközi magyar—besenyő háború. Századok 122 (1988) (a továbbiakban: TÓTH 1988) 548—549.

<sup>19</sup> TÓTH 1988. 549.

<sup>20</sup> SRG AF 135.; MEH 213.

<sup>21</sup> PAULER, Millenárium. 199.; SALAMON, uo. 209.; GYÖRFFY 1977. 134—135.; KRISTÓ 1980. 204—217.

gonoszul kiűzték onnét. Miután pedig a türkök visszatértek, és földjüket ilyen pusztán és feldúlva találták, letelepedtek arra a földre, melyen ma is laknak.”<sup>22</sup> E történet alapján a bizánci—bolgár, illetőleg a bolgár—magyar háború időpontjához kapcsolták az Etelközt ért besenyő támadást, illetőleg a honfoglalást. Elsősorban az Annales Fuldenses adataiból következtek a bolgár—magyar háború feltehető időpontjára. Ilyen adat az, hogy 892-ben még Vladimir volt a bolgárok uralkodója, így Simeon 893-ban kerülhetett a trónra, tehát 893 előtt nem számolhatunk bizánci—bolgár harcokkal.<sup>23</sup> A Fuldai Évkönyvekben két évnél is találunk bejegyzést magyar—bolgár háborúról. A 895-ös évnél tömör tudósítás szerepelt a magyarok vereségéről, míg a 896-os évnél jóval részletesebb híradásban számoltak be a magyarok kezdeti diadalairól, majd végső vereségükről.<sup>24</sup> A történeti kutatás azt az álláspontot fogadta el, hogy nem mindkét évben folytak bolgár—magyar harcok, hanem az Évkönyvek számoltak be kétszer a 895-ben lezajlott eseményről, s a bővebb tudósítás forrása a 896-ban Arnulf császárnál megfordult bizánci követ, Lazarus püspök lehetett.<sup>25</sup> Összekapcsolták tehát a DAI 40. fejezete bolgár—magyar háborúról, majd besenyő—bolgár támadásról szóló tudósítását a Fuldai Évkönyvek 895-ös adatával, s ez alapján 895-ös honfoglalásra következettek.<sup>26</sup> Más feltevés a magyarok bolgáriai kalandozását ugyan 894-re tette más bizánci források alapján, de a besenyők és Simeon támadását illetően a Fuldai Évkönyvek 895-ös évszámát fogadta el.<sup>27</sup> Egy hipotézis nemcsak a bolgáriai háborút, hanem a besenyők támadását és a honfoglalást is 894-re tette.<sup>28</sup> Felmerült ugyanakkor a honfoglalás 896-ra datálása is. Ez az álláspont a Fuldai Évkönyvek 896-os tudósításán alapul, ahol a bolgár győzelem leírása után az szerepel, hogy „végül, miután még ugyanezek a vidékeken több ütközetet vívtak egymással, a császár erre az időre Pannónia védelmét a Mocsárvárral együtt Brazlavra, a hercegére bízta.”<sup>29</sup> Ebből arra következtek, hogy a magyarok a közelben lehettek, tehát a Kárpát-medence keleti felét már elfoglalhatták.<sup>30</sup>

Véleményünk szerint indokolt annak vizsgálata, hogy vajon a DAI 40. fejezetének híradásának és a Fuldai Évkönyvek 895-ös és 896-os bejegyzéseinek összekapcsolása elfogadható-e, s van-e alternatívája a honfoglalás e kombinációra épülő meghatározásának. Míg a kutatók zöme hitelt adott a konstantinosi tudósításnak, néhányan kételyeiket is hangoztatták és a 40. fejezet idézett passzusát a valóságot némiképpen torzító forrásként

<sup>22</sup> DAI 176—177.; ÁMTBF 47.; MEH 120—121.

<sup>23</sup> SRG AF 121.; MEH 211.; vö. pl. Millenárium 192., 196.

<sup>24</sup> SRG AF 126, 129—130.; MEH 211—212.

<sup>25</sup> Mindkét évben háború folyt, l. SALAMON, Millenárium. 201—203.; 895-ben volt a háború l. pl. PAULER 1900. 150. o. 61. jz.; MACARTNEY 1930. 185—186.; KRISTÓ 1980. 196—197. stb.

<sup>26</sup> L. pl. PAULER 1900. 150. o. 61. jz.; KRISTÓ 1980. 197—199.

<sup>27</sup> HÓMAN, MT.<sup>6</sup> I. 115—117.; VAJAY SZ.: Der Eintritt des ungarischen Stämmebundes in die europäische Geschichte (862—933). Mainz, 1968. 25—26.; GYÖRFFY 1977. 128.

<sup>28</sup> DÉNES 1988. 93—96.

<sup>29</sup> SRG AF 130.; MEH 212.

<sup>30</sup> PAULER, Millenárium. 196, 198.; SALAMON, uo. 205.; MARCZALI H., in: A Magyar Nemzet Története. Szerk. SZILÁGYI S. I. Bp. 1895. (a továbbiakban: MNT) 28, 113.; GYÖRFFY 1977. 129.

értékelték.<sup>31</sup> Több, nehezen megválaszolható kérdést tehetünk fel e forráshely kapcsán. Az egyik probléma, hogy vajon tényleg létrejött-e besenyő—bolgár szövetség vagy csak Konstantinos rekonstruálta így a korabeli bizánci külpolitikai gyakorlat alapján.<sup>32</sup> Gyanúnkat erősítheti, hogy egyetlen más forrás sem szól e szövetségről. A magyarok vereségét egyes források (Fuldai Évkönyvek, Georgius Monachus Continuatus) kizárólag a bolgároknak tulajdonították, más források (DAI 37, 38. fejezetei, Regino) a magyarok kiűzetésével kapcsolatban kizárólag a besenyőket említették. További megfontolandó körülmény, hogy a DAI 40. fejezete besenyő kalandozó hadjárat következményének tüntette fel a honfoglalást. Ezt mutatja az is, hogy a szintén hadjáratból visszatérő magyarok pusztán találták földjüket, a besenyők tehát nem telepedtek le a magyarok elűzése után. Ezzel ellentétben a 37. fejezet szerint a szállásaikat vesztett besenyők a magyarok elűzése után letelepedtek új hazájukban. Két különböző besenyő támadásnak tűnhet a két akció, hiszen eltérő a motiváció (zsákmányolás, illetve honszerzés) és mások a résztvevők (úzok—kazárok, illetve bolgárok). A szakirodalomban többen fel is tételezték, hogy a 37. fejezet besenyő támadása 889-ben, a 40. fejezeté pedig 895—896-ban volt.<sup>33</sup> Újabb álláspont szerint az úzok támadása a besenyők ellen 893-ban vagy 894-ben történt, s ezt követte a besenyők első háborúja a magyarok ellen, míg a bolgár közreműködéssel lefolyt második besenyő támadás 895-ben volt.<sup>34</sup> Valószínűleg egy és ugyanazon besenyő—magyar háborúról számolt be a DAI 37, 38. és 40. fejezeteiben.<sup>35</sup> Elgondolkoztató az is, hogy Konstantinos verziója szerint a bolgár—magyar háború magyar győzelemmel ért véget, Simeon pedig békére kényszerült Leó császárral. Georgius Monachus Continuatus szerint Simeon csak fegyverszünetet kötött, majd előbb legyőzte a magyarokat, a későbbiekben pedig a bizánciakat is.<sup>36</sup> A DAI 40. fejezetével kapcsolatban felmerülhet az a gyanú is, hogy talán összevont eltérő időben történt eseményeket. A magyarok Etelközbe való visszatérése, a bizánci—bolgár békekötés említése azt is sugallhatja, hogy a besenyők talán bolgár ösztönzésre való támadása ugyan a bolgár—magyar háborút követően, de nem feltétlenül közvetlenül utána, hanem esetleg később is történhetett.

A konstantinosi tudósításban van még egy rejtélyes, s hagyományos módon aligha megmagyarázható rejtély, ti. hogy hova vezethettek hadjáratot a magyarok a besenyő—bolgár támadás idején. A kutatók többnyire azt feltételezték, hogy a sereg Bulgáriában kalandozott s vagy itt vagy már visszatérése után az etelközi szállásterület délnyugati

---

<sup>31</sup> PAULER 1900. 152. o. 61. jz.; MARQUART, J.: Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge. Leipzig, 1903. 529.; HÓMAN B., MT.<sup>6</sup> I. 117.

<sup>32</sup> HÓMAN B., MT.<sup>6</sup> I. 116.; GYÖRFFY GY., Magyarország története tíz kötetben. I/1. Előzmények és a magyar történet 1242-ig. Szerk. SZÉKELY GY.—BARTHA A. Bp. 1985. (a továbbiakban: MTört. I/1.) 593.

<sup>33</sup> PAULER 1900. 153. o. 61. jz.; HÓMAN, MT.<sup>6</sup> I. 68—69.; TOYNBEE A.: Constantine Porphyrogenitus and His World. London, 1973. 464—468.

<sup>34</sup> GYÖRFFY 1977. 124—126, 130.; Uő., MTört. I/1. 592—593.

<sup>35</sup> TÓTH S.: Megjegyzések Toynbee magyar őstörténeti nézeteihez. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica 71 (1981) 18.

<sup>36</sup> ÁMTBF 60—61.; MEH 107.

részén szenvedett vereséget a támadó Simeontól.<sup>37</sup> A konstantinosi leírás szerint azonban a hadjáraton levők teljességgel kimaradtak az Etelközt ért besenyő—bolgár támadásból, a pusztítás a szállásterületen maradt családokat és a szállásterületet őrző csapatokat érte.<sup>38</sup> Más magyarázat szerint a magyar haderő egy része Pannóniában kalandozott 894-ben, majd a Felső-Tisza vidéken letelepedtek és ott várták be Árpád 894 végén vagy 895 elején a Kárpát-medencébe benyomuló seregét.<sup>39</sup> E hipotézisnek ellentmond az, hogy a Fuldai Évkönyvek szerint egy évvel korábban volt a pannóniai kalandozás a bolgáriainál. Ugyanakkor a DAI 38. fejezete szerint a támadó besenyők a magyarokat Árpád fejedelmükkel együtt üzték el, nem tartózkodhatott tehát a Kárpát-medencében a besenyő támadás idején diadalmas honfoglaló vezérként.<sup>40</sup> Bizonytalan lehetőségként marad még valamely Etelközhöz közeli szláv törzs elleni portyázás.<sup>41</sup> Mindenképpen nyitott kérdés, hogy hova mehettek hadjáratra a magyarok. Ha ragaszkodunk a 40. fejezet szó szerinti értelmezéséhez, a bolgáriai kalandozás után a legközelebbi ismert hadjárat a 899—900-as, Arnulf szövetségében lebonyolított itáliai portyázás, amelyet egy hipotézis szerint a honfoglaláshoz kapcsolhatunk.<sup>42</sup>

Hangsúlyoznunk kell, hogy a DAI 40. fejezete vonatkozó passzusának értelmezése vitatott. Ennek megfelelően a magyar honfoglalás köthető a 894—896 közé tehető bolgár—magyar háborúhoz, de ez nem olyan egyértelmű, ahogy azt a kutatás jobbjára feltételezte. Az sem bizonyos, hogy a Fuldai Évkönyvek Braszlav megbízatására vonatkozó bejegyzéséből egyértelműen következik a magyarok Kárpát-medencei jelenléte. Arnulf óvintézkedését indokolhatta a magyarok 894-es pannóniai akciója, a bolgár háborúból sejtethető magyar aktivitás a térségben.<sup>43</sup> A besenyő támadást összekapcsolhatjuk a bolgáriai kalandozás utáni rejtélyes magyar kalandozással is, amelyet hasonlóan feltételelesen azonosíthatunk a 899—900-as itáliai portyázással, amely után a magyarok valóban birtokba vették Pannóniát.

A DAI 41. fejezete is ad némi kronológiai fogódzót a honfoglalás időpontjával kapcsolatban. Eszerint Szvatopluk halála után fiai „egy esztendő békességben töltöttek”, majd „viszály és meghasonlás támadt köztük, belháborút indítottak egymás ellen, s jöttek a türkök, teljesen tönkretették őket, és elfoglalták országukat.”<sup>44</sup> Szvatopluk halálát a Fuldai Évkönyvek és Regino alapján 894-re tehetjük,<sup>45</sup> a morva belháború a Fuldai Évkönyvek szerint csak 898-ban tört ki,<sup>46</sup> Morávia elfoglalását pedig a források alapján

---

<sup>37</sup> Bulgáriai vereségre l. PAULER 1900. 32—33.; MARQUART, i.m. 524—525.; VAJAY, i.m. 26.; havasalföldire l. KRISTÓ 1980. 188.

<sup>38</sup> Erre az észrevételre l. TÓTH 1988. 564.

<sup>39</sup> MARCZALI H., MNT I. 28, 113.; GYÖRFFY 1977. 129.; FODOR 1975. 232—234.

<sup>40</sup> L. TÓTH 1988. 562.

<sup>41</sup> SZABÓ K.: A magyar vezérek kora. Árpádtól Szent Istvánig. Pest, 1869. 48—49.

<sup>42</sup> VÁCZY 1984. 17.

<sup>43</sup> L. GYÖRFFY 1977. 132.; VÁCZY 1984. 19—20.

<sup>44</sup> DAI 180.; MEH 122.; a régebbi irodalom „egy bizonyos idő után” kifejezést használt, l. pl. SALAMON, Millenárium. 205.

<sup>45</sup> SRG AF 125.; SRG Regino 143.; MEH 208, 211.

<sup>46</sup> SRG AF 131—132.; MEH 212.

902-re datálhatjuk.<sup>47</sup> A fenti konstantinosi passzust értelmezhetjük úgy, hogy egy évvel Szvatopluk halála után, tehát 895-ben, vagy pedig 898-ban tört ki a Morávia 902-es bukásához vezető belháború, amelyhez a bizánci császár a magyarok honfoglalását kapcsolta. E passzusból kikövetkeztethetően tehát a magyarok e két dátum valamelyike táján, azt követően jelenhettek meg a Kárpát-medencében.

A történeti kutatás a magyar honfoglalást összekötötte a 890-es évek feltételezett népvándorlási hullámával is. A kortárs Tabari szerint Izmael ibn Ahmed khoraszáni emír 893 tavaszán sikeres támadást indított a steppei türkök ellen. Maszúdi szerint ez az akció a karlukok ellen folyt, s a karlukok kimekekkel és úzokkal való harcaiból vezette le a besenyőket is kimozdító népmozgást.<sup>48</sup> Nem minden kutató fogadta el azt, hogy e háborúk közvetlenül kapcsolódtak volna egymáshoz,<sup>49</sup> s szkepszis fogalmazódott meg a keletről nyugatra irányuló, láncreakciószerűen leírt népvándorlásokkal kapcsolatban is.<sup>50</sup> Mindenféleképpen kétséges, hogy kombinálhatjuk-e a DA1 37. fejezetének úz—besenyő—magyar helyváltztatásairól szóló tudósítását az arab híradásokkal. Elfogadás esetén is csak azt állíthatjuk bizonyosan, hogy 893 után kerülhetett sor e területváltztatással járó népmozgásokra.

Összegzésül azt mondhatjuk a magyar honfoglalás kezdeteivel kapcsolatban, hogy a gyér és nehezen értelmezhető források alapján kétséget kizáró dátumot nem adhatunk. Bizonyos az, hogy *895—900 között szállták meg a magyarok a Kárpát-medencét egy vagy két fázisban*. Nem zárható ki, hogy a hatéves intervallum elején, tehát 895-ben vagy 896-ban hatoltak be az új hazába a magyarok. Legalább ennyi, ha nem több a valószínűsége annak, hogy az említett *hatéves periódus második felében*, esetleg már *898-ban*, vagy inkább *900-ban* került sor erre a fontos eseményre.

---

<sup>47</sup> Vö. Catalogus I. 91.; értelmezésére a legújabbban I. SENGÁ T.: Moravia bukása és a honfoglaló magyarok. Századok 117 (1983) 307—345.

<sup>48</sup> HÓMAN, MT.<sup>6</sup> I. 116.; GYÖRFFY 1971. 283. o. 16. jz.; KRISTÓ 1980. 171.; ZIMONYI I.: The Origins of the Volga Bulgars. Studia Uralo—Altaica 32. Szeged, 1990. 169—175.

<sup>49</sup> Vö. CZEGLÉDY K. véleményét, idézi SENGÁ T.: i.m. 309. o. 10. jz.

<sup>50</sup> VAJDA L.: A népvándorlások kérdéséhez. Századok 129 (1995) 107—143.

## THE DATE OF THE HUNGARIAN LANDTAKING

In connection with the sources on the Hungarian landtaking the author came to the conclusion that only a few of them contain chronological references and these are probably inaccurate. The late Hungarian chronicle literature could not preserve the date of Hungarian conquest, and the dates provided by the foreign sources (Regino, Albericus, the Ancient Russian Chronicle) can also be questioned. Indirect sources may contribute to an approximate definition of the date of Hungarian landtaking. On the basis of the evidence provided by the 37th chapter of *De Administrando Imperio* the Oguz—Khazar attack against the Pechenegs can be dated to the period between 893—902 as well as the Hungarians fleeing from their homeland in Etelköz. According to the *Annales Fuldenses* the Hungarians had already occupied the Transdanubian parts by 900. Historians defined the date of the Pecheneg attack on the Hungarians resulting in the Conquest on the evidence supplied by the 40th chapter of *De Administrando Imperio*. This passage describes the Hungarian—Bulgarian war, which has been dated to 895—896 on the basis of *Annales Fuldenses*, and this date given by Constantinus is associated with that Pecheneg attack in alliance with the Bulgarians, which triggered off the Hungarian Conquest. According to the author it is not obvious that the Pecheneg attack immediately followed the Hungarian—Bulgarian war. He draws attention to the problematical interpretation of the 40th chapter, especially to that question where the Hungarians were raiding at the time of the Bulgarian—Pecheneg attack. To define the date of the conquest the 41st chapter of *De Administrando Imperio* was also used as well as the theory in connection with a wave of people's wandering. Summarily the author's opinion is, that the conquest can be dated to the period between 895—900, however 895—896 can also be accepted, but it may be dated to about 900.